

Pécsi Tudományegyetem
Bölcészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola
Kultúratudományi Doktori Program

TÉZISFÜZET

BATA TÍMEA

**A SZOT-üdülőtől az egzotikus szigetekig.
Nászút a későmodern turizmus hálójában**

Doktori disszertáció

Fejős Zoltán
témavezető

Pécs

2018

Tartalom:

I. Kutatási előzmények, a választott téma indoklása és a kutatás legfőbb céljai	3
II. Kutatási kérdések, hipotézisek	5
III. Alkalmazott módszerek	6
IV. A disszertáció főbb eredményei	7
V. Hivatkozott irodalom	14
VI. A szerző publikációi a disszertáció témájában	15

I. Kutatási előzmények, a választott téma indoklása és a kutatás legfőbb céljai

A nászút komplex módon, több diszciplína keretében kutatható. A hazai, részben a nemzetközi változásokhoz is igazodó nászút értelmezéséhez kapaszkodót és viszonyítási pontot nyújtanak egyes nemzetközi társadalomtudományos kutatások. A feldolgozások egy része a nászút adott országra vonatkozó (kultur)történetét, mások a párkapcsolatban betöltött szerepét és átmeneti rítusként való értelmezését helyezik előtérbe. Kutatásom során az 1990 után született, a 20. század második felét jellemző, kizárólag a nászúttal, vagy az esküvő és utazás kapcsán a témával részletesebben foglalkozó nemzetközi szakirodalmat tekintem a magyarországi nászút esetében kutatási előzménynek. Ilyen például Kris BULCROFT, Linda SMEINS és Richard BULCROFT (BULCROFT ET AL 1999) *Romancing the Honeymoon. Consummating Marriage in Modern Society* című munkája, mely az észak-amerikai nászutazás 1880 és 1995 közötti történetét, változásait mutatja be. Kiemelten foglalkoznak azzal, hogy a társadalmi gyakorlatot és az egyéni elvárásokat hogyan befolyásolják a modernitás (különbféle) korszakainak olyan jelenségei, mint a választási lehetőségek repertoárja és az identitás megteremtésének mechanizmusa. A svájci nászút változásait, kortárs gyakorlatát elemzi Urs KELLER (KELLER 2006, 2007) *Hochzeitsreisen: Formen und Inhalte. Eine empirische Studie zur Hochzeitsreise-Praxis in Schweiz* című munkájában, melyben a nászutat konstrukcióként definiálja. KELLER az alábbi következtetésekre jut: nászút alatt sok esetben egy olyan exkluzív utazás értendő, ahol az árak, az utazás időtartama, a földrajzi távolság, és a turisztikai szempontból ismertség a vonzerő; hangsúlyozza a nászút átmeneti rítus jellegét. Az amerikai és svájci, több szempontból is teljességre törekvő két kutatás mellett számos olyan esettanulmány született, mely a nászút egy-egy aspektusát, jelentős részük történeti vagy az alkalmazott turizmuskutatás szempontjaiból értelmezi és elemzi a nászutat.

A téma tágabb keretben történő vizsgálatához Anthony GIDDENS (Giddens 1990) későmodernről, illetve Gerhard SCHULZE (Schulze 1998, 2000, 2005) élménytársadalomról tett megállapításait tekintetem irányadónak. A nászútvizsgálatokban figyelembe kell venni a fogyasztói társadalom kialakulását, átalakulását. Ennek egyik szegmense az esküvőhöz köti a nászutat, melyhez a túlzó

fogyasztás és a „romantika” kérdése szorosan kapcsolódik (például OTNES – PLECK 2003, BODEN 2003). Az esküvői szokások átalakulása mellett a nászúttal kapcsolatos elvárásokat, változásokat nagyban meghatározza a turizmusipar alakulása. Megállapítható, hogy a 21. századra a turizmusban a helyek fogyasztása kap kitüntetett szerepet. A nászút esetében a „nászutas helyek” hagyománya, az utazásszervezők által is befolyásolt divatja és a médián keresztül megjelenő álmokképe meghatározó jelentőséggel bír. A 20. század végéhez közeledve a nászutas gyakorlatban a kínálati és a fogyasztói oldalon egyaránt dominál a különleges, romantikus, egzotikus (távoli) környezet. A nászút (ahogy maga a turizmus) általánosan – elsősorban az amerikai példa hatására - különleges, a tájban is megmutatható élménnyé válik. A nászút esetében hatványozottan érvényes az, hogy a fogyasztás nem egyenértékű a vásárlással, a globalizáció az ágazatot nagymértékben befolyásolja és alakítja (a témáról bővebben URRY 1990a, 1990b, 1995; MEETHAN 2001, PATERSON 2006).

Kutatásom célja az 1970-es évekre popularizálódó magyarországi nászutatás létrejöttének, szélesebb társadalmi rétegekben való elterjedésének és a 2010-es évek közepéig megfigyelhető változások főbb elemeinek társadalomtudományos vizsgálata. A nászutat a későmodern és élménytársadalom fogalomrendszerében helyezem el. A hazai keretek átalakulását jelzi a címválasztás: a két végpont, az általam vizsgált két korszakot tipikusan jellemző nászutas helyszín a szociálturizmus teremtette SZOT-üdülő és az amerikai hagyományokban gyökeredző, a turizmusipar által felkarolt egzotikus sziget.

A nászút egy mesterségesen teremtett szituáció, amely a 21. századra több szintű és sokfelé mutató konstrukcióvá, az esküvő köré szervezett, a házasság intézménye kapcsán kialakult utazási szokássá és részben ernyőfogalommá vált. A kutatás során megismert példák változatosságukkal reflektálnak a későmodern kor társadalmi és környezeti problémáira is. A nászút specializációja, sokfélesége elsősorban az életmód átalakulása, az utazási irodák stratégiai váltásai és párhuzamosan előtérbe kerülő individualizációs törekvések miatt kap egyre nagyobb teret, részben a fogyasztás halmozásának, az élménykeresés jellegzetes formájának tekinthető. Annak ellenére, hogy a nászút a magyarországi turizmus, sajtó, irodalom, köztudat történetében másfél évtizede jelen van, (kultúr)történetének megírása várat magára, szociológiai szempontból sem feltárt terület. Oka lehet a privát és nyomtatásban

megjelent források esetlegessége, a hozzáférés nehézségei. Oka lehet, hogy a nászúthoz párkapcsolati mérföldkőként való viszonylás – azaz nem tekintették az utazástörténet, turizmuskutatás terepének. Oka lehet, hogy a feltételezett intimitás miatt tabuként kezelik. Az esküvővel való szoros kapcsolata miatt kereshetnénk a választ a néprajzi szakirodalomban. Azonban az 1970-es évekre és az ezt követő időszakra vonatkozó, lakodalmi szokások átalakulásával kapcsolatos kutatások csupán beemelik a látókör szélére, említés szintjén az akkor már vidéken is ismert és szokásként definiált utazást. Ahhoz, hogy a nászút turizmusban elfoglalt helyét és a korszakokra vonatkozó történetét megértsük a nászút nemzetközi és hazai korai történetének ismerete is szükséges. Az utazási forma 1970-es évektől jellemzően új társadalmi rétegekben való megjelenésének feltételei a szocializmusban létrejött és a rendszerváltás követően megváltozó párkapcsolati, családszerkezeti jellemzők, a második demográfiai átmenet kérdése, a házassági szokások átalakulása voltak. A nászút popularizációjának elsődleges keretét a szociálturizmus jelentette. A rendszerváltást követően a hazai nászút újra bekapcsolódott a nemzetközi divatba, célom ennek a folyamatnak a felvázolása a kínálat (utazási iroda ajánlatok) és a megvalósult gyakorlat (internetes források, kérdőívek, interjúk) alapján.

II. Kutatási kérdések, hipotézisek

A közvélekedés az esküvővel társítja a nászutat. A nászút az otthontól és a családtól távoli helyhez kötődik, úti élményként jelenik meg. A fentieket is mérlegelve és szem előtt tartva, a nászutat elsődlegesen egy (speciális) utazási formának tekintem. Az általam vizsgált időszakokban a nászút beágyazottsága és funkciója eltér az esküvő és a lakodalom társadalmi, rituális szerepétől. A nászutat az életútban elfoglalt helye egyre inkább a turizmushoz köti, a közös utazások sorába illeszti. Ami megkülönböztetheti a nászutat a többi utazástól, hogy a turizmus fejlődésével párhuzamosan egy új hagyomány megteremtését, állandó újraformálását mutatja. A nászút a turizmusipar, Magyarország esetében a politika által is generált hagyományból vált részben társadalmi elvárássá, követendő mintává, szokásként történő kezelése segítette demokratizálódását.

A tárgyalt, az 1970-es évektől 2015-ig terjedő időszak magyarországi nászútja két nagy korszakra osztható: az államszocializmusra és a rendszerváltás utánira. A korszakok utazástörténet szempontból külön-külön sem tekinthetők egységesnek,

Általános nászutas jellemzőjük mégis kérdéseket vet fel és lehetőséget ad a nászút történetében tapasztalható tendenciák vázolására. A következő kérdéseket vizsgálom. Létezik-e korokon átívelő tipikus nászút, vagy egy-egy történelmi (és turizmus) korszaknak megvan a maga jellemző nászútja? Miben változott a nászút fogalma, tartalma és formája az elmúlt másfél évszázad során? Miben ragadható meg folytonossága? Mennyiben hasonlít és mennyiben különbözik a hazai nászút története és jelentése a nemzetközi példákhoz viszonyítva? Miben jelentett újdonságot a nászút demokratizálódására való törekvés Magyarországon a szocializmus időszakában és milyen hatással volt a rendszerváltás utáni időszakra?

A nászút bizonyos elemei évtizedeken keresztül jelen vannak, egyféle történetbe illeszthetők: az utazás változását és jelentőségét, a mobilitás szintjeit, a fogyasztásba való be- vagy kikapcsolódást, a társadalmi normák kérdését, a párkapcsolat és az életút átalakulását jelzik. A nászút demokratizálódását számos történelmi, társadalmi, gazdasági, életmódbeli átalakulás befolyásolta. A párkapcsolatra vonatkozó erkölcsi szabályok átalakulásával az együtt és egymással töltött idő, majd egyre inkább maga az utazás került előtérbe. A kitüntetett idő helyére a kitüntetett idő és tér került. A változásban fontos szerepet játszott a szabadidő kultúrpolitikai alakítása, az új családszerkezet, az új fogyasztási szokások, a részlegesen nemzetközi trendekhez is igazodó belföldi tömegturizmus elterjedése. Az 1989-es rendszerváltást követően az utazási szokások újra átalakultak, az utazás demokratizálódásával és a jövedelmek átalakulásával a távolabbi, korábban kevesek számára megfizethető külföldi helyszínek is elérhetővé váltak, a társadalom egyre tágabb szegmensében nőtt az utazás iránti igény és vált biztosítottá anyagi háttere. A kínálat és a kereslet egyaránt a nemzetközi piac jellegzetességeihez igazodik, intézményi és szakértői háttere felduzzadt.

III. Alkalmazott módszerek

Témám feldolgozása esetében a második világháború előtti nászút bemutatása során hangsúlyos szerepet kapnak a másodlagos források, vagyis az irodalmi, a hírlapi példák. A későbbi korszakot jellemző, a privát élet szintjének megmutatására alkalmas források számos irányba kínálnak elemzési lehetőséget. A SZOT üdültetés intézményi hátterének vizsgálata végett levéltári kutatást (Politikatörténelmi- és

Szakszervezeti Levéltár) végeztem, szintén erre a korszakra vonatkozóan országos szintű néprajzi gyűjtéseket vettem számba (Néprajzi Múzeum). A teljes, általam részletesen vizsgált korszak empirikus anyagához kérdőíveztem, interjúkat készítettem. A kérdőívekre érkezett válaszok jelentős része a rendszerváltás utáni, 2000 és 2015 között kötött házasságokra vonatkozó adatokat eredményezett, ezért az interjúzás során a Kádár-korszakra helyeztem a hangsúlyt. A rendszerváltás utáni időszak, elsősorban a 2000-es évekre jellemző nászút értelmezésére a fentiek mellett a nászutazásra specializálódott internetes forrásokat (fórumok, tematikus oldalak, blogok) dolgoztam. A kínálati oldal vizsgálata, melynek fő forrását a CORAL TOURS ajánlatai jelentették. A forrásadottságok miatt időbeni sűrűsödési pontok alakultak ki, melyek a következők. A másodlagos források teszik lehetővé a nászút hazai, 19. század második és a 20. század első felére jellemző történetének vázolását. Az interjúk, a levéltári és kéziratos anyagok elsősorban az 1970-es és 1980-as évekre vonatkoznak. A kérdőíves felmérés adatainak túlnyomó része és a CORAL TOURS kínálata a 2000 és 2016 közötti időszakot öleli fel. Az internetes források 2004 és 2010 között születtek.

IV. A disszertáció fő eredményei

A források és empirikus kutatási anyagok segítségével a magyarországi nászút társadalmi demokratizálódását és helyszínének földrajzi diffúzióját írtam le. Az 1970-es években a nászút szokása nem előzmények nélkül jelent meg Magyarországon. Ez indokolta a második világháború előtti nászutazás történetének és főbb jellemzőinek bemutatását. A forrásokból az rajzolódik ki, hogy a nászút Magyarországon (is) az európai mintákat követte: a 19. század második felére általános volt a felsőbb társadalmi rétegek körében, a 20. század közepére fokozatosan divatossá vált az iparos, kereskedő és polgári, városi rétegeken beleül. A társadalmi érintettség mellett az úticélok is az európai mintához igazodtak (fürdőhelyek, Olaszország). Annak ellenére, hogy a nászút társadalmi és anyagi feltételekhez kötődött, a különféle sajtótermékeknek, filmeknek, színdaraboknak, regényeknek, elbeszéléseknek köszönhetően a nászút társadalmi gyakorlata közismert volt a 20. század első felében.

A második világháborút követő államszocialista berendezkedés a megismert európai mintát megtörő, sajátosan kelet-európai nászutas példát eredményezett, mely sok szempontból eltért a nászutazás történetének globális kánonjától. Az átalakuló politikai rendszer társadalmi, gazdasági berendezkedése következtében a nászutazás az 1960-as évek végére a korábbihoz képest új társadalmi rétegek körében jelent meg. A nászút új, politikailag megfogalmazott és támogatott értelmezést, keretet és helyszínt kapott, részben újdonságként kezelve az akkorra már évszázados hagyománnyal rendelkező utazást. A kutatás során feltárt empirikus anyagok alapján sokak számára ez a földrajzilag korlátozott, azonban anyagilag vállalható utazási forma biztosította a nászút lehetőségét elsőként a családban. Az új társadalmi rétegek bevonása a nászutazás gyakorlatába igazolódott. Leginkább vidéken, azokban a társadalmi rétegekben hozott újdonságot, ahol korábban maga az utazás sem volt elérhető, részben anyagi, részben életmódbeli okok miatt. Az állam által biztosított keretek (szabadság, fizetett munka, a szociálturizmus lehetősége, turisztikai fejlesztések) által a nászút nagyon rövid időn belül az esküvő, lakodalom velejárója lett. A nászutat az 1970-es évekre országos szinten hagyományként tartották számon. Hátterében a munkaszervezet, a fogyasztási szokások, a szabadidő felhasználásának részben államilag felügyelt átalakítása, ezek következtében a családformák és esküvői szokások változása állt. Az esküvő utáni utazás elsődleges helyszínét ekkor a belföldi turizmus biztosította, elsősorban a turisztikailag egyébként is frekventált Balaton, Mátra, Dunántúl. Az empirikus adatok alapján a párok többsége a szociálturizmus kínálta lehetőségeket használta ki, azonban a kereskedelmi turizmusba történő bekapcsolódás és családi, baráti nyaralók igénybevétele is jellemző volt. Az anyagi lehetőségek bővülésével az 1980-as évek végére egyre többen utaztak külföldre nászútjukon. Nyugat-Európa, ezen belül frekventáltan Olaszország és a szomszédos országok (elsősorban Csehszlovákia, Jugoszlávia) jelentették az elérhető úticélokot.

Az államszocializmus teremtette keretek, a kereskedelmi üdültetés fejlődése egyaránt lehetővé tették, hogy a nászút szokása fennmaradjon, megerősödjön, a szocializmus végére egyre szélesebb körben elérhetővé váljon. A nászút családtörténetek és életutak része lett, ezáltal a következő generációk számára mintaként szolgált. Az 1990-es éveket sok szempontból még az államszocializmus rendszerének nászútja jellemezte (vállalati lehetőségek, elsősorban belföldi úticélok, környező országok). A

rendszerátváltást követően a nászút gyakorlata a társadalmi, gazdasági és életmódbeli változásokkal, az utazási irodák kínálatának és az internet adta lehetőségek bővülésével fokozatosan visszatért a nemzetközi, ekkor már elsősorban az amerikai turizmusipari minták által leírható tendenciákhoz (tengerpart, sziget, egzotikum). Az empirikus anyag jellegénél fogva elsősorban a 2000-es évektől megjelenő nászút megismerését tette lehetővé. Ennek egyik oldalát, az álomnászúttal kapcsolatos képzeletvilág megjelenését és változását a CORAL TOURS utazási iroda 2001 és 2017 közötti ajánlatainak elemzése adja. Ebből a nászút nemzetközi szinten leginkább hangsúlyozott, ideális helyszíne, az egzotikus sziget, tengerpart dominanciája rajzolódik ki. A nászút és az esküvő összekapcsolását jelzi a nászúttal egybekötött esküvő lehetősége, mely a külföldi mintáknak megfelelően újabban megjelent a magyar piacon is. Az empirikus anyagok alapján a magyar párok körében nem vagy nehezen mérhető formában gyökeresedett meg ez a fajta nászút. A 2000-es évek közepétől napjainkig terjedő időszakra vonatkozó kutatási anyagok összesítése alapján a gyakorlatban a divatnak megfelelően változik (változott) a tipikus- és álomnászút képe, mely a tengerhez, a költekezéshez kötődik. Ez nem csak vágyként, hanem a saját út viszonyítási pontjaként is szerepelhet. Megállapítható, hogy a külső, a nászút háttere, helyszíne korántsem olyan egysíkú, mint ahogy azt az utazási irodák ajánlataiban látható.

A magyarországi nászút társadalmi érintettségét vizsgáló statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre. A rendszerátváltást megelőzően a kérdőívre válaszolók közel negyede, a rendszerátváltást követően 16 százaléka nem volt nászúton. A feltárt adatok alapján megállapítható, hogy annak ellenére, hogy az államszocializmus idején a cél a széles körű utaztatás volt, a jövedelem és iskolázottság metszetében elsősorban a középosztály tagjai vették igénybe a szociálturizmust. A rendszerátváltást követő másfél évtizedben a kínálat sokszínűbbé válása ellenére is elsősorban a közép- és a felső társadalmi rétegekbe tartozó párok számára voltak elérhetőek az egzotikusabb, különlegesebb úticélok. A nászút tartalmát és keretét tekintve a 2010-es évekre rugalmassá vált: az olcsóbb közlekedés (fapados járatok, buszos túrák), az egyszerűbb szállásfoglalás (online, kedvezmények), a last minute akciók és hazai kényelmi szolgáltatások miatt a korábbihoz képest többen utaznak el az esküvő után, mint az 1990-es években vagy azt megelőzően. Az utazási kedv növekedése és a

„nászútra menni” motivációja összekapcsolódott, a nászút egyediségének képzete extra különlegességben kell vagy kellene, hogy testet öltjön.

A nászút helyszínének kiválasztását meghatározhatja a családtörténet, az esküvőről való gondolkodás, az anyagi lehetőségek, az utazás szerepe a saját vagy közös életútban. A 19. század végén, a 20. század első felében inkább külföldre, Európába, azon belül is Olaszországba utaztak nászútra. A szocializmus idején a nászút tipikus helyszínét a hazai, „saját” testesítette meg: a kérdőíves adatok alapján a nászutasok háromnegyede belföldön volt. A rendszerváltást követően újra fokozatosan előtérbe kerültek a külföldi helyszínek, azonban a korábbihoz képest jóval szélesebb skálán mozogva – távolság és típus tekintetében egyaránt. Adataim alapján az elmúlt 25 évben a friss házások közel hatvan százaléka külföldre utazott, ez az arány a 2000-es évek közepétől magasabb. A nászutas helyszínek sokfélék, többségüket a vízközelség, tengerpart jellemzi. A tipikusnak mondott nászutas desztináció az elmúlt másfél évtized alatt a családi nyaralások divatos helyszínéről, a felkapott tengerpartokról (Horvátország, Egyiptom, Ciprus, Görögország, Törökország) a különlegesebb helyszínek felé tolódott el. Az amerikai, japán gyakorlatot jellemző luxus, túlzó költségekkel járó nászutakról, az egzotikus szigetek túlsúlyáról a magyar nászutasok körében nem beszélhetünk. Az elmúlt százhatvan évben folyamatosan jelen van Velence és Olaszország nászutas helyszínként, ez a változások ellenére egyfajta állandóságot jelent. Ennek részben történeti oka van, illetve illeszkedik a nászútról víz- vagy tengerpart és a romantika toposzához.

A nászút fogalma, tartalma és formája az elmúlt másfél évszázadban nagymértékben átalakult, azonban megőrzött bizonyos jegyeket. A nászutas helyszínek, azok minősége és a mögöttük megjelenő motivációk részben felülírták, átalakították azt a mítoszt, mely szerint a mézeshetekbe ágyazott nászút az ifjú pár összekovácsolódását segítik. Az adatok azt mutatják, hogy az 1980-as évek végéig a nászút célja elsősorban az együttélés kezdetének megkönnyítését jelentette. Ezt követően a nászút funkciója már nem ilyen egyértelmű. Az általam megismert esetek jelentős részében maga az utazás fontos, a nászút a fogyasztás, az utazás egyik formája. A hagyomány részeként kezelve a nászút a közös életút egyik mérföldkövének, a házasság privát megerősítése. Az 1990-es évek végére a párkapcsolatok (házasság előtti együttélés gyakorisága), az utazás helyszíne (inkább külföld), oka (presztízs, elvárás, régi

álom), ideje (akár az esküvő előtt, közvetlenül utána, jóval később) és milyensége átalakult. Az utazások sokfélék, egy standard keretbe nem besorolhatók és rétegzettebbek lettek. A nászút az esküvő utáni közös pihenést, a máskor anyagilag meg nem engedhető kivételes alkalmat jelent(het)i. Így születik meg az álomutazás képzete, amely turisztikailag intenzív élményfogyasztásként kínálható fel a fogyasztóknak. A romantikus tartalom, az együttlét, az intimitás, még akkor is, ha előtte már volt közös utazás, és főleg akkor, ha a pár a nászút alatt már gyermeket vár, a megszokott környezetből való kiszakítottság a nászutas helyszínének és az igények szintjén jelen van. A nászúthoz köthető fogyasztási minták és utazási irodák kínálata az egymásmellettséget és a választhatóságot jelzik. A nászút 21. századi újabb formái az esküvő társadalmi, a nászút párkapcsolati fontosságát írják felül – az esküvővel egybekötött nászút az esküvő közösségből való kivonulását, a buddymoon pedig a csoportos, közösségi nászutat testesíti meg. A család kereteiből kilépve, szociális problémákra, környezetvédelmi feladatokra reflektáló nászutak is megjelennek. A nászút társadalmilag, családirag vagy privát értelmezhető kategóriája és funkciója többrétegűvé és részben átjárhatóvá vált.

Az általam vizsgált példák esetében a nászút és az adatfelvétel között akár több évtized is eltelt, így a nászút életútban elfoglalt helyéről egzaktabb kép rajzolódott ki. A nászutat a legtöbben a párkapcsolat szempontjából jelentős eseményként élték meg. Az államszocializmus idején nászutazók számára a családtól, barátoktól távoli intimitás idejét, összecsiszolódás és az első szexuális együttlét lehetőségét biztosította. A belföldön és a szociálturizmus keretében részt vevők számára a nászút utazási élmény szempontjából nem volt kiemelkedő; annak ellenére sem, hogy sokan ezt követően akár évtizedekig nem utaztak el kettesben. A rendszerváltás utáni időszakban, de jellemzően a 2000-es évek közepétől az egyéni döntések, a több forrásból való tájékozódás, az utazási lehetőségek bővülése következtében a nászutas helyszín és a hozzá kapcsolódó „élménycsomag” kiválasztását jóval nagyobb tudatosság jellemzi, mint a korábbi időszakokét. Emiatt a nászút rétegzettebb és bizonyos szempontból kitüntetettebb helyhez jut az életútban, a közös utazások történetében. Általánosan elmondható, hogy a házasság inkább utazási élményként beszéltek a nászútról, nem az esküvő „folytatásának” és lezáró aktusának tekintették azt. Az államszocializmus idejében az utazás sokkal inkább kötődött az esküvőhöz,

hiszen a párok többsége az esküvőt követő egy héten belül elindult nászútjára, napjainkra ez az időszak jellemzően az egy hónapon belüli elutazásra tolódott ki.

A nászút vizuális reprezentációjának kialakításában nagy szerepet játszanak az utazási irodák ajánlatai és az interneten megosztott privát beszámolók, amatőr fényképek. A feldolgozott utazási iroda katalógusainak képi anyagát is részletesen elemeztem. A privát fotók a hozzájuk kapcsolódó történetekkel a nászút személyes élményvilágát jelenítik meg. A nemzetközi gyakorlattal összevetve a nászúthoz kapcsolódó vizuális anyagot, a magyar nászutasok körében csupán a 2000-es évek közepén jelennek meg olyan kellékek, jelzések, melyek a fénykép történetének ismerete hiányában is egyértelművé teszik, hogy az ott látható fiatal pár nászúton van. A különféle forrásokból, korszakokból és helyszínekről származó, nászúton készült fotókról megállapítható, hogy a nászutas fénykép fogalma ugyan létezik, azonban vizuális tartalma alapján a családi és a turista fotó keverékeként definiálható, bizonyos ponton rokonságot mutat a markánsan definiálható esküvői fotókkal.

A nászúttal kapcsolatos – több tényezőtől adódó változások – átalakulást markánsan jelzi, hogy a témát különféle szempontból vizsgáló nemzetközi példák, a hazai források és az empirikus anyag alapján jelenleg a nászút egyértelműen, röviden nem leírható utazási gyakorlat. Ez nem véletlen, hiszen nincs Nászút, hanem nászutak vannak. A korábban általánosnak mondható keretek megváltoztak, azaz a nászút már nem feltétlenül az esküvőt követi (lehet jóval később, vagy az esküvő helyszíne maga a nászút), nem egy-két hetes (lehet jóval több, akár évekig tartó utazás vagy éppen egy wellness hétvége) és nem a közös életút első lépcsője. Egyetlen állandó ismérve, az otthonról történő elutazás, a turizmusba való bekapcsolódás ténye: ezen belül pedig a formák, tartalmak egyéni megtalálása a jellemző, igazodva vagy éppen tudatosan elutasítva az aktuális divatos nászutas helyszíneket. A nászút efféle átalakulásában nagyon fontos szerepe van a turizmusipar által generált állandó változásoknak, újdonságoknak, nem csak a helyszínek, hanem új nászút típusok megjelenésében, mások eltűnésében, valamint az ezekhez kapcsolódó imaginációk forgalmazásában. Ehhez szorosan kapcsolódik a megkérdezettek által is hangsúlyozott hagyománykövetés, mely napjainkra nem csak divatozást vagy az adódó lehetőség kihasználást jelenti (mint például az 1970-es években), hanem a családi hagyomány

továbbvitelét is, hiszen a kortárs nászutasok szüleinek többsége már lehetett és az empirikus anyag alapján volt nászúton.

Célom volt, hogy az elmúlt százötven év nászutas gyakorlatának változását bemutassam, ebbe a folyamatban helyezzem el a későmodernt jellemző hazai nászutat. Azonban a kutatás során hozzáférhetővé vált források számos esetben csak egy-egy rövidebb korszak vagy téma részletesebb tárgyalását tették lehetővé. Ennek ellenére a bemutatott példákból, témakörökből a különféle korszakok nászútjának főbb változásai és jellegzetességei kirajzolódtak. Az árnyaltabb kép és a korszakokon belüli változások, különbségek megismeréséhez további, privát jellegénél fogva nem nyilvános forrás alapján lehetne eljutni (naplók, levelezések). Bizonyos szempontból írásom szerepe hasonló, mint a nászúté a közös életút során: a magyarországi nászút historiográfiájának első állomása.

V. Hivatkozott irodalom

BODEN, SHARON

2003 Consumerism, Romance and the Wedding Experience. New York: Palgrave Macmillan.

BULCROFT, KRIS – SMEINS, LINDA – BULCROFT, RICHARD

1999 Romancing the Honeymoon. Consummating Marriage in Modern Society. London: Thousand Oaks-New Delhi: Sage Publications.

GIDDENS, ANTHONY

1990 The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press

KELLER, URS

2006 Hohzeitsreisen: Formen und Inhalte. Eine empirische Studie zur Hochzeitsreise-Praxis in der Schweiz. Kézirat.

MEETHAN, KEVIN

2001 Tourism in Global Society. Place, Culture, Consumption. New York: Palgrave.

OTNES, CELE C. – PLECK, ELIZABETH H.

2003 Cinderella Dreams. The Allure of the Lavish Wedding. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.

PATERSON, MARK

2006 Consumption and Everyday Life. London-New York: Routledge.

SCHULZE, GERHARD

1998 Német Szövetségi Köztársaság kulturális átalakulása. In. WESSELY ANNA szerk. A kultúra szociológiája. Budapest: Osiris – Láthatatlan Kollégium. 186-205.

2000 Élménytársadalom. A jelenkor kultúraszociológiája. Szociológiai Figyelő 4(1-2):135-157.

2005 [1992] Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart. Frankfurt-New York: Campus Verlag.

URRY, JOHN

1990a Toursit Gaze. London: Sage.

1990b The „Consumption” of Tourism. Sociology. 24(1):23-35.

1995 Consuming Places. London – New York: Routledge.

VI. A szerző publikációi a disszertáció témájában

Bata Tímea (2018) *Honeymoon Places or Honeyless Spaces?* In: Maija Mäki – Sanna Lillbroända-Annala – Katriina Siivonen eds. *Resilient places and Momentous Spaces* (megjelenés alatt)

Bata Tímea (2012) *A mitológia helyszín ereje – út az „édenkertbe”*. Replika 80:103-109.

Bata Tímea (2011) *Netre vitt helyek – nászút internetes fórumok, albumok és blogok tükrében*. In: Fejős Zoltán szerk. *Színre vitt helyek*. 155-162. Budapest: Néprajzi Múzeum (Tabula könyvek 11)

Bata Tímea (2008a) *Elvtársi üdvözetemet küldöm” – vállalati- és SZOT üdültetés képeslapok tükrében*. In: Horváth Sándor szerk. *Mindennapok Rákosi és Kádár korában: Új utak a szocialista korszak kutatásában*. 214-231. Budapest: Nyitott Könyvműhely Kiadó.

Bata Tímea (2008b) *Nászút és egzotikum*. In: Fejős Zoltán – Pusztai Bertalan szerk. *Az egzotikum: Tanulmányok*. 142-154. Budapest; Szeged: Néprajzi Múzeum; Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék.

Bata Tímea (2008c) *Meghitt, romantikus helyek, napos strandok, csendes erdők, nyüzsgő városok, álmhelyszínek.” Az utazási irodák nászút képe*. Tabula. 11:(1-2):97-126.

Bata Tímea (2008d) *Mementos of the Honeymoon: The Pattern and the Practice*. In: Korkiakangas Pirjo , Lappi Tiina-Riitta, Niskanen Heli szerk. *Touching Things: Ethnological Aspects of Modern Material Culture*. 50-62. Helsinki: Finnish Literature Society (Studia Fennica: Ethnologia 11)